

DRETS DE LA NATURA?

QUAN LES PARAULES ES QUEDEN CURTES

DAVID MOLINEAUX

Santiago, Xile

El concepte dels Drets Humans és una de les fites més nobles de la història moderna. Consagrat en documents fonamentals de la Il·lustració del segle XVIII, s'ha anat ampliant i matisant a la llum dels diversos moviments socials i polítics dels darrers segles. Però, fóra adient assignar-li a la natura un lloc entre els éssers que tenen drets? Vull plantejar que això ens posa en el perill de confondre els plans, de subestimar en moltes ordres de magnitud la posició que ocupa el món natural respecte de la societat humana.

L'actual crisi ambiental ens ofereix l'oportunitat de redescobrir la nostra autèntica relació amb el món natural. No es tracta simplement de reconèixer els "drets" de la natura, sinó de redissenar les nostres institucions més bàsiques, i de readequar el nostre llenguatge mateix, per assegurar el funcionament integral dels sistemes vivents del planeta.

Anem a veure. Els paleontòlegs ens asseguren que els primers animals van aparèixer en els mars arcaics fa uns 570 milions d'anys. Des d'aleshores van anar evolucionant formes de vida cada vegada més complexes. No obstant això, el progrés evolucionari no ha estat lineal: durant aquest llarguíssim període, anomenat el Fanerozoic, hi ha hagut cinc extincions massives, cada una de les quals va eliminar un alt percentatge de les espècies existents a la Terra. La darrera va succeir fa uns 67 milions d'anys: va exterminar els dinosaures juntament amb tots els animals terrestres i marins de més de 25 quilos. Com a resultat d'aquesta catàstrofe planetària, es va acabar una era geològica, la Mesozoica, i va néixer la que anomenem Cenozoica o dels Mamífers.

En absència dels dinosaures, els mamífers es van multiplicar i diversificar admirablement. Van evolucionar varietats cada vegada més nombroses d'arbres, amb les seves flors aromàtiques i els seus fruits apetitosos; milers d'espècies d'abelles i papallones; i innombrables varietats d'aus amb els seus colors i els seus cants. Més de 60 milions d'anys després del seu inici, l'Era Cenozoica va veure emergir els primers homínids.

Per tant la bellesa i la plenitud de l'Era Cenozoica –podríem anomenar-la l'època lírica de la vida terrestre– van ser la matriu dins la qual van sorgir el cor i l'esperit humà. No obstant això, l'Era Cenozoica s'està acabant.

Existeix un ampli consens entre biòlegs evolucionaris sobre el fet que estem al mig d'una nova extinció massiva, que està essent causada per l'acció humana. Les nostres poderosíssimes tecnologies, especialment les que es basen en l'ús dels combustibles fòssils, ens han donat un paper determinant en el destí de la vida terrestre. D'ara endavant, som els humans els que decidirem quins éssers vivents sobreviuran i quins estan destinats a desaparèixer.

La humanitat mai ha enfrontat una situació remotament comparable. Els canvis de l'era Paleolítica a la Neolítica, o de l'Edat Mitjana a la Moderna, empal·lideixen a la llum de la transició que enfrontem en aquest moment. Ens trobem enmig d'una convulsió sense precedents, una sacsejada de proporcions geològiques.

Davant d'aquest repte suprem, resulta impossible exagerar la magnitud dels canvis que seran necessaris. La situació mai podrà revertir-se amb mesures "miloristes", com reciclar el paper i el vidre o dutxar-se amb menys aigua. Caldrà, més aviat, una reorientació del quefer humà en les seves dimensions més fonamentals. Com deia el gran ecoteòleg Thomas Berry, es requereix ni més ni menys que "reinventar-nos com a espècie".

No serà pas la primera vegada que ens hem reinventat. Fa uns 12.000 anys vam començar a abandonar la forma d'existència caçador-recol·lector del paleolític, el més llarg de tota la trajectòria homínida, per assentar-nos a les aldees hortícoles del neolític. I fa cinc o sis mil·lennis vam anar adoptant les maneres de les grans civilitzacions clàssiques, amb les seves radicals transformacions socials, polítiques, culturals i tecnològiques. Fins i tot es podria argumentar que a Occident, fa mig mil·lenni, ens vam reinventar encara un altre cop amb la transició de l'Edat Mitja-

na a la modernitat. Essencial a una nova reinvençió d'allò humà serà un canvi profund de perspectiva: el reconeixement (més aviat redescobriments) que la Terra, la biosfera vivent, és primària. I que allò humà, malgrat tota la seva noblesa i la seva transcendència és derivat.

Però aquest reconeixement, i la consegüent reorientació de les nostres prioritats i accions, sobrepassa les nostres institucions actuals, ja siguin econòmiques, jurídiques, socials, educatives o religioses.

Tal vegada el cas més obvi sigui el de les nostres economies industrials, que amb el seu afany de creixement il·limitat estan contaminant l'aire, els rius i els mars, i enverinant i esgotant els sòls. I, com tots sabem, estan provocant un efecte hivernacle reconegut per l'aclaparadora majoria dels investigadors com l'amenaça més immediata i greu pel planeta i els seus habitants. Controlades per una petitíssima elit tecnopresarial, les grans empreses transnacionals tracten el món natural com una simple font de recursos per a la promoció d'un "progrés" humà, molts aspectes del qual s'estan revelant com a il·lusoris i destructius.

Els nostres sistemes jurídics també necessiten una reorientació radical. Consagren estructures –tot sovint democràtiques i orientades pel concepte dels drets humans– que resulten ser una legitimació de la dominació i explotació de la Terra per part de l'espècie humana. De manera anàloga a la de les democràcies liberals que s'han tornat, a la pràctica, explotadores dels països del sud del món, les nostres democràcies polítiques s'han dedicat a col·locar interessos humans, tot sovint egoistes o trivials, per sobre de la integritat de la Terra.

Un de tants exemples d'això és la nostra forma de dividir el planeta en territoris polítics. Aquestes divisions no respecten en el més mínim la configuració de bioregions, tals com boscos, zones humides, conques fluvials, tundres, estepes i deserts, que la Terra ha constituït per governar-se i fer prosperar les formes de vida que li corresponen.

Els nostres sistemes educatius, lluny d'ensenyar a les noves generacions a reverenciar els sistemes vivents i participar en la seva cura i conreu, els prepara per formar part de les mateixes corporacions que els estan desmuntant. Els nostres mitjans de comunicació s'encarreguen d'hipnotitzar fins i tot a pobles hereus

de tradicions espirituals mil·lenàries –pensem en Xina i l'Índia– amb un "somni americà" del consum il·limitat, que està provocant el col·lapse d'ecosistemes arreu del planeta.

Haurem de reorientar totes les nostres professions i ocupacions –pensem en les lleis i la medicina– que haurien d'adoptar com a escomesa central el promoure el funcionament integral de la Terra.

Les nostres mateixes llengües exhibeixen trets antropocèntrics. Haurem, en certa manera, que reinventar el llenguatge humà: necessitem un llenguatge multivalent, centrat en la Terra i en la vida, capaç de sensibilitzar-nos davant els múltiples llenguatges no humans. En la realització d'aquesta tasca ens podran ajudar les tradicions culturals dels Pobles de la Terra, que des de temps immemorials han sabut escoltar i deixar-se educar per les veus de les muntanyes, els rius, les aus i els animals, i fins i tot les estrelles del firmament.

"Ho sabem –va entonar el cèlebre Cap Seattle dels Suwamich–: la terra no pertany a la humanitat, sinó que els humans pertanyem a la terra. No hem teixit la xarxa de la vida: en som només un fil. Tot el que fem a la xarxa ens ho estarem fent a nosaltres mateixos".

I tal volta haguem de qüestionar la nostra manera de concebre el mateix canvi: Sorgiran les transformacions necessàries des del sempitern estira i arronsa de les conteses polítiques i socials? N'hi haurà prou de continuar disputant el repartiment d'un pastís els components del qual són, en gran part, productes de la sobreexplotació de la Terra?

Està clar que en qualsevol canvi hi ha elements de lluita social, o de classes, com bé deia Marx. Però n'hi ha d'altres, potser de la mateixa importància. Per exemple, la transició de l'Edat Mitjana a la modernitat es va basar, en gran part, en el sorgiment de noves idees i fascinacions carregades de passió.

David Kortent, autor del llibre *Quan les transnacionals governen el món*, no desestima el paper de les lluites socials i polítiques. Això no obstant exhorta a un profund canvi cultural i i de valors: "La tasca que ens toca ara és tan senzilla com profunda: hem de transformar les societats dedicades a l'amor pel diner, en societats dedicades a l'amor a la vida". Tasca de la imaginació i del tornar a encisar, que són capaços d'activar els ressorts més profunds de la motivació humana.